

УДК 322.43

Заблоцький Ю. П., здобувач наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування НАВС

Історична ретроспектива протидії корупції, хабарництву і неправомірній вигоді в Україні

У статті досліджено історичні етапи виникнення корупції, хабарництва та неправомірної вигоди, а також проаналізовано заходи протидії щодо подолання даної проблеми в суспільстві у різні періоди існування нашої держави.

Ключові слова: корупція, хабарництво, неправомірна вигода, підкуп, чиновник, відповідальність.

В статье исследованы исторические этапы возникновения коррупции, взяточничества и неправомерной выгоды, а также проанализированы меры противодействия по преодолению данной проблемы в обществе в разные периоды существования нашего государства.

Ключевые слова: коррупция, взяточничество, неправомерная выгода, подкуп, чиновник, ответственность.

This article explores the historical stages of corruption, bribery and illegal benefit and analyzed countermeasures to overcome this problem in society in different periods of the existence of our country.

Keywords: corruption, bribery, undue advantage, bribery, official responsibility.

Актуальність дослідження. Сьогодні в нашій державі дуже гостро відчувається проблема корупції і розв'язати її можливо лише реалізувавши цілий комплекс антикорупційних заходів, які мають послідовно здійснюватися в кожній із сфер суспільних відносин. Він повинен бути спрямований не лише на викорінення корупції як вища, а й запобігати умовам, що можуть сприяти її виникненню [1, с. 4].

В сучасних умовах дедалі більшої актуальності набувають наукові дослідження історичних аспектів корупції, врахування яких покращить роботу правоохоронних органів України при подальшому розробленні методичних рекомендацій щодо протидії корупції на всіх рівнях соціального життя держави [2, с. 383]. Саме це і зумовлює підвищення наукового інтересу до вивчення даної проблеми та заходів щодо її подолання не тільки з боку юристів, кримінологів, політологів, психологів а й істориків.

Стан наукового дослідження. Дослідження генези та еволюції розвитку кримінального законодавства, спрямованого на протидію корупції, хабарництву та неправомірній вигоді в Україні, у різні періоди існування нашої держави здійснювали такі вітчизняні вчені як: О.М. Бандурка, Л.В. Багрій-Шахматов, В.І. Василичук, О.М. Джужа, Т.С. Демедюк, О.Г. Кальман, І.В. Коруля, С.М. Клімова, Ю.В. Кузовков, М.І. Мельник, С.О. Омельченко, С.О. Павленко, Д.Й. Никифорчук, В.О. Навроцький, М.І. Хавронюк та ін.

Метою статті: є дослідження історичних етапів виникнення корупції, хабарництва та неправомірної вигоди, а також проаналізовано заходи протидії щодо подолання даної проблеми в суспільстві у різні періоди існування нашої держави.

Дослідження корупції має досить тривалу історію. Так, про факти корупції є згадки ще в Старому й Новому Заповітах. Перша згадка про корупцію в системі державної служби містяться в пам'ятці державності — архівах Стародавнього Вавилону. Документи, у яких є згадування про корупцію, датованого другою половиною XXIV ст. до н. е. (епоха шумерів і семітів). Цар Лагаша реформував державне управління, з метою припинення зловживань чиновників і суддів, а також обмеження здириництва [3, с. 14].

Вивчаючи історіографію корупції, Г.Р. Ахметова зазначає, що теоретично виникнення та існування корупції стає можливим з моменту виділення функцій управління в суспільній або господарській діяльності. Саме тоді в державного чиновника з'являються великі можливості розпоряджатися різноманітними ресурсами, унаслідок чого він часто приймає рішення не в інтересах суспільства, а зважаючи на свої особисті, корисливі потреби. Історично цей процес повинен стосуватися часу формування перших класових суспільств і державних утворень у прадавніх центрах людської цивілізації: Єгипті, Месопотамії, Індії, Китаї, тобто в період III – II тисячоліття до нашої ери, що підтверджується знайденими археологами й істориками релігійними і літературними джерелами [4, с. 9].

На думку Ю.В. Кузовкова проблема корупції стосується не тільки держав, але й людських спільнот, що існували до появи держави - у вигляді племені, роду, громади чи просто у вигляді кількох сіл, що існували на якій-небудь території [5, с. 18].

Про те, що корумповані відносини супроводжували державу споконвіку, свідчать писемні пам'ятки культури, висловлювання відомих мислителів древності, як історичні факти [6, с.13]. Ще давньогрецький філософ Арістотель говорив: «Найголовніше при, будь - якому державному ладі - це дотримання законів та решти порядку, влаштування справи так, щоб посадовим особам неможливо було наживатися». Про хабарі згадується і в давньоримських 12 таблицях [7, с. 8].

Конфуцій вважав, що турбота та доброта є головними чеснотами, особливо турбота про свою сім'ю. Але водночас він попереджав, що занадто буквально дотримання цих чеснот може стати причиною зловживань чиновників, оскільки вони, приймаючи рішення, будуть віддавати перевагу своїм сім'ям [8, с. 13].

У Корані існує спеціальна заборона не лише приймати хабар, а й пропонувати його, чи сприяти в його даванні (її було зафіксовано в Корані). Пророк Мухамед застерігав, що Аллах прокляне всіх, хто платить і бере «несправедливу» винагорода. Будда зазначав, що хабарництво призводить не лише до прийняття нечесних рішень, а й до того, що високі державні посади обіймають нечесні люди [9, с. 55].

Одна з перших згадок, яку можна віднести до корупції серед чиновників, міститься в архівах Стародавнього Вавилону в Законах царя Хаммурапі. У параграфі 5 цих Законів наголошувалося, що в разі, якщо суддя розібрав справу, виніс ухвалу й виготовив документ з печаткою, а потім рішення своє змінив, то цього суддю слід викрити в зміні рішення, яке він ухвалив, і позовну суму, що була в цій справі, він повинен оплатити в дванадцятиразовому розмірі; окрім того, на зборах його повинні зігнати з його суддівського крісла, і він не має повертатися і засідати разом із суддями в суді [10, с. 7].

Проте, як показують дослідження Ю.В. Кузовкова, були й винятки із цієї загальної тенденції. У Римській республіці – державі з укоріненою демократією, почуття громадянського обов'язку, притаманною більшості римських громадян – до II ст. до н.е. корупції не існувало. Представники влади, яких обирав народ, не отримували плати, однак на ці посади завжди було багато бажаних. Очевидно, це можна пояснити високим рівнем громадянської свідомості й бажанням щось зробити для блага суспільства, і визнання заслуг для правителів було важливіше, ніж матеріальна винагорода. Але протягом II ст. до н.е. відбувалася поступова трансформація римського суспільства. З'явилися надзвичайно багаті римляни, які володіли маєтками й коштовностями. Якщо раніше сенатори пересувалися пішки, то тепер вони використовували паланкіни або криті візниці, які супроводжували десятки слуг. Римське суспільство намагалося виробити деякі заходи щодо запобігання корупції, безпеку якої римляни почали усвідомлювати наприкінці

III ст. до н.е. Це зокрема, заборона для сенаторів займатися морською торгівлею, фінансовими операціями, казенними підрядами. Проте ці обмеження в подальшому сенатори легко обминали, наприклад, шляхом заняття торгівлею через довірених осіб. І починаючи вже з I ст. до н.е. з'являються ознаки серйозної корупції в цих сферах. Крім того, під владою корупції опинилися розподіл державних земель, збирання податків, поставки продуктів харчування [11, с. 367].

Розповсюдження корупції в Європі починається в період раннього середньовіччя. Формальним чинником цього називають розвиток грошових стосунків, зростання чисельності державного апарату, зрощення гілок державної влади всупереч принципам римського права. Спочатку це поняття набуває виключно релігійного, канонічного значення. Це пов'язують з процесом боротьби інквізиції з грецьким корінням латинської мови. Унаслідок цього було замінено термін «каталіз» (від грецьк. *katalysis* – руйнування, знищення) на латинське *corruptio*, що в католицизмі мало значення «гріховність» [12].

У слов'янському законодавстві – «хабар», у середньовічній термінології – «посул» - вперше згадується у правових документах наприкінці IV ст.. Що стосується традиції підношень і подарунків представникам влади, то він існував завжди. З утворенням центрального апарату управління на Русі з'являється бюрократія, а саме чиновник, який отримує плату з казни. Процес формування бюрократії був поетапний, тому чиновники запозичили для себе багато традицій системи годування – «кормлення» [13, с. 9].

Подальший розвиток давньоруського законодавства пов'язаний з іменами синів Ярослава Мудрого. В 1072 році Ізяслав, Святослав, Всеволод, а також їх бояри й представники вищого духовенства затвердили у Вишгороді «Правду Ярославичів». Цей збірник законів посилював персональну відповідальність за порушення феодального закону. Згодом князівські Закони здобули назву «Руська правда», при цьому до сучасників дійшло понад 100 списків «Руської правди». Збірник законів закріплював привілейоване становище феодалів, їх оточення, захищав життя і майно панівних верств суспільства.

Найдавнішою редакцією «Руської правди» є «Коротка редакція», у тексті якої закріплено фрагменти давньоруського права, які належать ще до VIII-IX ст. Другою редакцією є «Розширена правда», яку було створено саме після повстання новгородців у 1207р. проти лихварства Мірошкіновичів. Третя редакція «Руської правди» - «Скорочена» - розглядається як переробка одного зі списків «Розширеної правди» і датується кінцем XII століття.

У цих історично-правових документах закріплювався імунітет феодалів та їх право експлуатувати залежне населення, водночас певним чином обмежувалося лихварство [13, с. 10].

Характеристику правового визначення хабарництва в Україні варто розпочати з опису усталених суспільних відносин, які відображали правомірний характер таких дій, у результаті чого віднесення хабарництва до злочинних діянь відбулися лише наприкінці XV – на початку XVI ст.ст. Йдеться про те, що з формування феодальної державності Київської Русі в системі локального управління як представники з центру були присутні воєводи та намісники, утримання, яких з державної казни не передбачалося, тому єдиним джерелом доходів цих чиновників визнавалась грошова винагорода «кормлення», сплачувана населенням відповідної території за виконання першими своїх службових обов'язків. При цьому воєводи та намісники зловживали наданою їм владою, повсюди вимагали від жителів винагороду понад норму та

збагачувались за їхній рахунок, що пояснювалося відсутністю будь-яких санкцій за невиконання цих положень законодавства [13].

Таким чином, першим напівлегальним проявом хабарництва було «кормління» — інститут, при якому чиновництво «кормилось» (утримувалось) за рахунок населення відповідної території. Згодом такий стан речей почав зазнавати певних змін із централізацією держави та реформування управлінської системи у світлі її професіоналізації та переходу від тимчасової служби до постійної, коли утримання службовців відбувалось за рахунок центру з державної казни. Склалася своєрідна ситуація, коли поряд із державним утриманням чиновників продовжує існувати (але вже як додаткові доходи) і приватна винагорода — «посул». Проте такого роду винагороди продовжували вважатися соціально прийнятими і виправдовувалися столітніми традиціями утримання чиновників за рахунок поборів від населення [12, с. 118].

Розвиток суспільних відносин в цей період викликав зміни й у їх правовій регламентації, що привело до появи нових нормативних документів — Судебників 1497 та 1550 рр. При всій своїй прогресивності стосовно заборони посулів (як правило усфері судочинства), ці нормативно-правові акти залишили без уваги ряд принципових обставин. У першу чергу, це відсутність чіткої санкції за одержання посулу, недосконала розробленість суб'єктивного складу одержання посулу та форм його прояву, що частково було врегульовано Судебником 1550 р. де вперше знайшло відображення розмежування підкупу на мздоїмство та лихоїмство [10, с. 10]. Проте на данному етапі, з урахуванням раніше накопиченого досвіду уявити більш досконалий підхід у нормативному регулюванні данного питання.

Питання відповідальності за підкуп та його форми, а також за інші види зловживань по службі знайшли відображення і в прийнятому в 1649 р. Соборному Уложенні. Деякі дослідники критично оцінюють даний правовий акт через те, що він не розширив, а навпаки, звужив сферу правового регулювання вказаного діяння [14, с. 23]. З цим важко погодитись, оскільки Соборне Уложення розширило та збагатило кримінальне законодавство, спрямоване на боротьбу з хабарництвом, за допомогою закріплення нових форм його прояву зокрема, вимагання, що полягало в одержанні не передбаченої законом винагороди шляхом тяганини при розгляді скарг та заяв судовими чиновниками.

Слід зауважити, що проблема хабарництва не оминула законодавчі акти козацької доби, з утворенням у XVI - XVII ст. Запорізької Січі та введенням в Україні полкового устрою вся охорона та розшукова діяльність зосереджується в руках отаманів і гетьманів, а кримінальне судочинство здійснюють полкові судді, писарі за дорученнями полковників і гетьманів. На їх рішення в мирний час значний вплив справляли рішення козацької громади, а під час воєнних дій влада гетьманів і отаманів була не обмеженою за злочини, вчинені у поході, обвинуваченого могли стратити. Право, закони та суд Війська Запорізького у цей період, з одного боку, були демократичними, виходячи з інтересів усіх верств населення, а з іншого — вищі стани приймали такі правові акти, які часто робили старшину та шляхту непідсудними — мали яскраво виражений становий характер [13, с. 13].

Наступний період розвитку законодавства про відповідальність за хабарництво пов'язаний з іменем Петра I, ряд указів якого носили радикальний та принциповий характер відносно протидії цьому явищу: заборона чиновникам отримувати будь-яку винагороду за свою працю, крім жалування; запровадження смертної кари за такого роду незаконну винагороду; запровадження кримінальної відповідальності за давання хабара тощо [6, с. 243].

Особливість цього періоду в історії протидії хабарництва полягає в тому, що якщо в попередні періоди посули — хабарі розглядались як порушення службового обов'язку передусім у сфері судочинства, то з XVIII ст. вони виділяються в окремі загальні склади злочинів [6, с. 243].

Розвиток корупції набуває загрозливого характеру епідемії в період правління в Росії імператриці Катерини II та князя Олександра Меншикова, який був фаворитом російського царя Петра I, а пізніше — під час царювання Катерини I — фактично керував державою. Саме О. Меншиков своєю масштабною діяльністю по вимаганню і одержанню хабарів, викраденню казенного майна та через інші зловживання глибоко і міцно вкорінював у російське суспільство свідомість, що політичною владою можна користуватися для власного незаконного збагачення. Послідовники О. Меншикова досить успішно реалізують цю ідею і в наші дні, у тому числі на теренах України [8, с. 13].

Спроби подолання хабарництва здійснювались урядом при царюванні Миколи I, який підтвердив своє негативне відношення до фактів підношення дарунків чиновникам від приватних осіб. З волі імператора, Сенат у 1832 р. видав Указ «Про заборону начальницьким особам приймати приношення від суспільства», вважаючи, що дарунки або, які-небудь приношення чиновникам не повинні мати місця в системі державного управління.

Детально розглядались і правові питання щодо боротьби з хабарництвом за часів правління Олександра III так, у грудні 1884 р. був затверджений Указ «О порядке совещения государственной службы с участием в торговых и промышленных товариществах и компаниях». Відповідно до цього Указу державна цивільна служба вищих посадових осіб визнавалася несумісною з участю в установах залізничних, пароплавних, страхових та інших торгівельних промислових товариств, а також суспільних і приватних кредитних асоціацій.

Зміна державного устрою і форми правління в жовтні 1917 р. не усунула корупцію як явище, а отже, і необхідність боротьби з нею. Як зазначає А. Константинов, перший досвід використання службового становища з корисливою метою здійснювали самопризначені ватажки й командири загонів, пролетарського гніву набули вже в ніч з 24 на 25 жовтня 1917 р. під час штурму Зимового палацу та інших урядових установ, «буржуйських особняків» [15, с. 86].

І це при тому, що В. Ленін вважав хабарництво одним з найнебезпечніших пережитків минулого і вимагав для боротьби з ним найсуворіших, часом «варварських», за його висловом, заходів. У листі члену колегії Наркомюсту Курському він вимагав: «Необхідно негайно, з демонстративною швидкістю, внести законопроект щодо покарання за хабар (хабарництво, підкуп, зведення для хабара, та інше і тому подібне), яке повинно передбачувати не нижче десяти років в'язниці і, понад те, десять років примусових робіт». Суворість заходів у боротьбі з хабарництвом пояснювалася тим, що більшовики розглядали його не тільки як ганебний та огидний пережиток старого суспільства, але і як спробу експлуаторських класів підірвати основи нового ладу. В одній з директив Російської комуністичної партії (більшовиків) (РКП (б)) прямо зазначалося, що величезне поширення хабарництва тісно пов'язане із загальною некультурністю основної маси населення й економічною відсталістю країни, що загрожує розбещенням та руйнуванням апарату робітничої держави.

Декретом РНК РРФСР «Про хабарництво» від 8 травня 1918 р. було встановлено кримінальну відповідальність за хабарництво (позбавлення волі на термін не менше п'яти років), поєднане з примусовими роботами на той самий термін [198, с. 20].

Надалі відповідальність за хабарництво встановлювалася КК УРСР 1922, 1926, 1960 рр. У цих законах регламентувалася відповідальність за отримання хабара, давання хабара, посередництво в хабарництві та провокацію хабара [8, с. 196].

Жорсткі кардинальні заходи щодо боротьби з корупцією увійшли до постійної практики Радянської держави, передусім за часів правління Й. Сталіна, що вплинуло на зниження рівня корупції. Проте робити висновок, що в сталінський період у СРСР не існувало корупції, не можна. В умовах тоталітарної держави не було гласності та свободи слова, корупція припинила офіційне існування. Річ у тому, що на той час особливо виразно прослідковувався взаємозв'язок «влада і багатство», причому багатство не в класичному розумінні цього поняття. Чиновникові не потрібні були гроші для придбання автомобіля, маєтку, квартири тощо. Усе це давало йому перебування при владі. Придбавши автомобіль на гроші, отримання як хабар, чиновник напевно потрапив би у в'язницю, а, можливо, і під розстріл. До того ж просто купити автомобіль у СРСР тоді було проблематично, а користуватися на власний розсуд казеним автомобілем з персональним водієм, належним чиновникові за штатом, законом не заборонялося. Тому у вищих ешелонах влади точилася запекла боротьба за місце у владних структурах, а не за отримання хабарів. Бюрократичний апарат при Й. Сталіні виріс і зміцнів, з'явилася так звана номенклатура. Таким чином, з'являється особливий вид корупції — система пільг для чиновників. Корупція почала проникати в усі ешелони влади, дискредитуючи її і вступаючи в суперечності з потребами суспільства. Поза сумнівом, корупція значною мірою посилювала кризу епохи соціалізму й наблизила розпад СРСР.

З настанням «хрущовської відлиги» приховувати масштаби корупції стало дедалі складніше. Кримінальні справи, які порушували по всій країні, показали, що коруптивними є не тільки чиновники, а й правоохоронні структури — міліція, прокуратура, суди: злочинці турбувалися про те, що пізніше отримало назву «міліцейський дах». І тому саме за Хрущова було впроваджено смертну кару за валютні операції й розкрадання соціалістичної власності в особливо великих розмірах. А в 1962 р. до КК повернули смертну кару за отримання хабара. У 1964 р. за економічні злочини в Радянському Союзі було розстріляно 3 тис. осіб, тобто кожного дня по вісім страт [15, с. 113].

Водночас проведене дослідження С.М. Клімова та Т.В. Ковальова свідчить про те, що особливо приголомшливих масштабів корупція в СРСР набула в роки правління Л. Брежнєва та стала невід'ємною частиною й умовою функціонування тіньової економіки, соціального розшарування суспільства й однією з причин деградації економічного й політичного життя. За 18 років правління Л. Брежнєва щорічний приріст національного доходу країни знизився з 9 до 2,6 %, а промислове виробництво — із 7,3 до 2,8 % [1, с. 24].

Особливість епохи Л. Брежнєва полягає в ураженні корупцією самої верхівки влади. Якщо Ленін, Сталін, Хрущов були лідерами, одержимими владою, які при цьому не шукали її зовнішніх атрибутів, то Л. Брежнєв був «фанатом» атрибутів влади й пишного багатства свого оточення.

Саме в останній період правління Л. Брежнєва корупція почала все ширше проникати й у такі сфери суспільства, як охорона здоров'я й освіта, чого раніше в СРСР практично не спостерігалось. Розпад СРСР й утворення самостійних держав з колишніх республік супроводжувалися політичними, економічними й соціальними кризами, конфліктами на національному ґрунті. Становлення нової державності відбувалося в екстремальних умовах гіперінфляції, безробіття, поспішної приватизації, а по суті, просто розграбування держмайна. Відбувалася криміналізація суспільства на тлі бездіяльності правоохоронних органів і запеклої боротьби за владу.

Саме в цей час формуються тенденції, які значною мірою пояснюють величезні масштаби корупції в наші дні. По-перше, відбувається приватизація власності, унаслідок чого власниками стають або самі представники номенклатури, або ті, хто мали з ними зв'язки й таким чином отримали доступ, до приватизації. По-друге, у процес приватизації тією чи іншою мірою були включені представники кримінальних кіл, які теж виявилися пов'язаними з представниками номенклатури. Багато хто з них потім зумів легалізувати свій бізнес. По-третє, відбулося повернення до часів «годувань». В умовах невиклати зарплат люди різних професій, зокрема лікарі й викладачі, співробітники судових та правоохоронних органів почали використовувати свою роботу для отримання додаткових доходів, одні, щоб вижити, інші, щоб збагатитися. По-четверте, відбулося подальше збільшення бюрократичного апарату, кістяк якого становили колишня номенклатура та представники великого бізнесу.

Бюрократичний апарат має в країні величезну владу й використовує її у своїх корисливих цілях. Корупція набула поширення в суспільстві. У неї втягнуті тією чи іншою мірою всі верстви суспільства. Вона перетворилася на норму життя, передусім у судових та правоохоронних органах, органах влади, управління та місцевого самоврядування [1, с. 24–25].

Таким чином, акцентування уваги на тому, що корупція притаманна виключно капіталістичному суспільству (а отже, невластива соціалістичному), мало суто ідеологічний і пропагандистський характер. Про це свідчить і те, що деякі спеціальні юридичні енциклопедичні видання того часу взагалі не містили цього терміна, і лише останні видання (починаючи із середини 90-х років ХХ ст.) почали визначати корупцію як невід'ємний атрибут будь-якої держави, у тому числі й соціалістичної, наголошуючи на тому, що в СРСР корупція набула широких масштабів у так званій «застійній» період, коли загивання і розкладання партійної і державної бюрократії супроводжувалися виведенням її з-під громадського контролю і критики.

У літературі побутує думка, що комуністична система розклаталася не тільки внаслідок краху її більш ніж сумнівних «ідеалів» (якби справа була лише в «ідеалах», то система впала значно раніше), а й унаслідок повного й остаточного корумпування її чиновницького апарату [108, с. 14].

З 1992 р. починається сучасний етап розвитку й дослідження правових засобів запобігання та протидії корупції в системі державної служби України на пострадянському просторі. Це зумовлено початком нової епохи в житті кожної держави, що входила до складу СРСР. З появою нових правовідносин, інститутів, становленням нового політичного життя й ринкової економіки формування сучасного законодавства було надзвичайно важливим кроком для залучення держави в європейський простір.

Активізувалась робота українських науковців над законодавством у сфері запобігання та протидії корупції. Кульмінацією стало прийняття 5 жовтня 1995 р. ЗУ «Про боротьбу з корупцією» (нині втратив чинність) [8, с. 157]. Упродовж цього періоду проблеми корупції широко обговорюють у політикумі та наукових колах. Готуються різні законопроекти про боротьбу з корупцією, пропонуються зміни до законів, уносять пропозиції щодо усунення конкретних проблем, які створюють умови для корупційних дій, хоча значна частина передбачених Законом заходів з протидії корупції мають суто декларативний характер і не передбачають дієвого механізму їх реалізації. Така ситуація видається незадовільною для європейської спільноти, повноправним членом якою Україна бажає стати найближчим часом.

Враховуючи потребу в побудові демократичної системи судоустрою відповідно до

європейських принципів та міжнародних стандартів, у квітні – травні 2013 р. Україна підтвердила свою позицію в питанні підтримання курсу на інтеграцію до Європейського Союзу. Це викликало необхідність як найшвидшого виконання нашою державою взятих на себе зобов'язань, одним з яких є віднесення всіх корупційних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, до злочинів, як це передбачено положеннями Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. Схвальною, на нашу думку, є реалізована ідея законодавця щодо виключення з КУпАП ст. 172² та 172³, а також заміни застарілого поняття «хабар» на поняття «неправомірна вигода». Але зменшення рівня корупції в Україні до безпечного можливе лише за умови вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби з цим вкрай негативним соціальним явищем, передусім, успішно діючих в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції. Виділення та вивчення закордонних програм, які спрямовані на протидію неправомірній вигоді та корупції, що довели на практиці свою ефективність, створює величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, передусім за відсутності власного реального діючого механізму протидії корупції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Клімова С. М. Організація запобігання та протидії корупції в Україні : [навч. посіб.] / С. М. Клімова, Т. В. Ковальова. — Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. — 200 с.
2. Павленко С. О. Основні етапи боротьби з хабарництвом: Історичний аспект / С. О. Павленко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — К., 2013. — Вип. 2 (87). — С. 373–383.
3. Основы противодействия коррупции (системы общегосударственной этики поведения). — М., 1999.
4. Коруля І. В. Міліція в механізмі протидії корупції : [моногр.] / Коруля І. В. — К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. — 246 с.
5. Ю.В.Кузовков. История коррупции в России. Интернет-версия. 2010 г. (<http://fotki.yandex.ru>).
6. В.Я. Цитряк Хабарництво: історико - правові аспекти соціального явища та протидії йому в Україні // Актуальні проблеми держави і права Вип. 48 2009 с. 241-245
7. К.В. Голованова «Коррупция» Дипломная работа Московский Гуманитарный - Экономический институт 2002 г. 74 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.mediaget.ru/referat/referat/74768/>
8. М.І Мельник Корупція — корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Монографія. — К.: Юридична думка, 2004.-400с.
9. Омельченко С. О. Корупція з точки зору різних культур світу / С. Омельченко // Підприємництво, господарство і право. — 2000. — № 3. — С. 54–57.
10. Савчук О. П. Корупція: багатоаспектність явища : [навч. посіб.] / Савчук О. П., Бабиш В. Л., Бабиш В. А. — Ірпінь : НУ ДПС України, 2009. — 68 с.
11. Кузовков Ю. Мировая история коррупции / Кузовков Ю. — М. : Анимас — пресс, 2010. — 787 с.
12. Серов Д. Противодействие взяточничеству в России: опыт Петра I (законодательные, правоприменительные и организационные аспекты) / Д. Серов // Уголовное право. — 2004. - № 4. — С. 118-120.
13. Протидія хабарництву у бюджетній сфері підрозділами Державної служби з економічною злочинністю: наук.-практ. посіб./[В.В. Коряк, В.І. Василенчук, В.Р. Сливенко, Г.В. Сальков] заг. ред. О.М. Джужі. — К.; 2011. — 185 с.
14. Номоков П.В. Уголовно-правовая характеристика получения взятки: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / П.В. Номоконов. — Иркутск, 2005. — 187 с.
15. Константинов А. Корумпированная Россия / Константинов А. — М. : Олма Медиа Групп. 2006. — 639 с.